

bul edilir. Bestelediği sekiz adet şarkıdan, "Âşiyân-ı mürğ-i dil zülf-i perîşânındadır" mısraıyla başlayan İsfahan ve, "Gün kavuştu su karardı beni üzme güzelim" mısraıyla başlayan muhayyer şarkıları en meşhur eserleridir. Onur Akdoğu şarkılarından yedi tanesinin notasını neşretmiştir (bk. bibl.).

Nevres Bey'in bestekârlığının bir yönü de bazı şarkılara yaptığı ara nağmelerdir. Ait oldukları eserlerle âdetâ özdeşleşmiş olan bu ara nağmeler içerisinde Tanbûrî Mustafa Çavuş'un, "Dök zülfünü meydâne gel" mısraıyla başlayan hisar-bûselik; "Küçüksü'da gördüm seni" mısraıyla başlayan şehnaz-bûselik; İsmâil Dede Efendi'nin, "Yine bir gûlnihal aldı bu gönülmü" mısraıyla başlayan rast; "Ben seni sevdim seveli kaynayıp coştum" mısraıyla başlayan bestenigâr şarkılarının ara nağmeleri en meşhurlarındandır. Yaptığı derlemelerle halk müziği repertuarına katkıda bulunan Nevres Bey, ayrıca Lavtacı Andon'dan iki takım karcığar ve bir takım gerdâniye köçekçeyi notaya almıştır.

Nevres Bey'in defterleri, kitapları ve pek çok notadan oluşan kütüphanesi vefatından sonra İstanbul Belediye Konservatuarı'na (İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı) devredilmiştir. Özellikle güzel Türkçe'siyle tanınan Nevres Bey yalnız yaşamayı severdi. Yazın Fenerbahçe, Göksu, Kalender, Sarıyer; kışın Beyoğlu İstiklal caddesi, ramazanlarda da Şehzadebaşı ortamı onun gezinti alanlarıydı.

BİBLİYOGRAFYA :

Mesud Cemil, *Tanbûrî Cemil'in Hayatı*, Ankara 1947, s. 80-81, 86, 97, 126-127; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 230-231; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 434; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 174-175; Kip, *TSM Saz Eserleri*, s. 32; M. Nazmi Özalp, *Türk Sanat Musikisinin Yakın Tarihçesi ve Rüsen Ferit Kam*, Ankara, ts. (Yorum Matbaası), s. 141-142; a.mlf., *Türk Musikisi Tarihi*, İstanbul 2000, II, 126-130; Onur Akdoğu, "Malatyalı Bir Besteci ve İcracı Udi Nevres Bey", *III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu: Tebliğler* (haz. Mehmet Yardımcı - Tahir Kutsi Makal), İstanbul 1989, s. 29-41; a.mlf., *Üdi Nevres Bey*, Ankara 1990; Sermet Muhtar Alus, *İstanbul Yazıları*, İstanbul 1994, s. 207-208; a.mlf., "Geçen Günlerin Hususi Sazendelerinden", *TMD*, sy. 12 (1948), s. 11; *TSM Sözlü Eserler*, s. 21, 177, 190, 233, 370, 387; "Üdi Nevres", *Radio*, sy. 3, Ankara 1942, s. 17; Laika Karabey, "Üdi Nevres Merhum", *MM*, sy. 13 (1949), s. 20; İsmail Baha Süreşan, "Ölümünün Dördüncü Yılı Münasebetiyle: Suphi Ziya Özbekkan", *Musikî ve Nota*, sy. 9, İstanbul 1970, s. 4-5; Hayri Yenigün, "Üdi Nevres Bey", a.e., sy. 18 (1971), s. 24-25; Öztuna, *BTMA*, II, 113; Mehmet Güntekin, "Nevres Bey (Udi)", *DBİst.A*, VI, 68-69.

NURİ ÖZCAN

NEVRES PAŞA

(1826-1872)

Osmanlı devlet adamı
ve bestekâr.

10 Muharrem 1242 (14 Ağustos 1826) tarihinde İstanbul'da Beşiktaş'ta doğdu. Asıl adı Mehmed Nevres olup babası Basra gümrük müdürlerinden Mustafa Bey'dir. Pakalın onun Başmâbeyinci Derviş Paşazâde Mehmed Bey'in oğlu olduğunu kaydeder. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra on bir yaşlarında iken Musâhib Said Efendi'nin tavsiyesiyle II. Mahmud'un huzuruna çıkarıldı ve Şehzade Abdülaziz'in hizmetine verildi. Sultan Abdülmecid'in tahta çıkmasının (1839) ardından Abdülaziz'in hizmetinden alındı ve Enderun'da öğrenimine devam etti. Arapça ve Farsça öğrendi, bu arada edebî sahada da kendisini yetiştirdi. 1 Haziran 1855'te tekrar Abdülaziz'in hizmetine verildi. Abdülaziz'in cülûsunda (25 Haziran 1861) ikinci mâbeyinciliğe getirildi, fakat hemen ardından mîr-i mîrân rütbesiyle Erbaa (günümüzde Çatalca) kaymakamlığına tayin edildi. 12 Ağustos 1861'de istablı âmire müdürlüğüne getirildi. 23 Mart 1862 tarihinde üçüncü mâbeyinciliğe, 14 Nisan'da Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye üyeliği, 5 Mayıs'ta Bursa mutasarrıflığı görevlerinde bulundu. Rumeli beylerbeyi pâyesi verilen ve 10 Haziran'da başmâbeyinciliğe getirilen Nevres Paşa 3 Ağustos'ta vezirlik pâyesiyle Maliye nâzırı ve 11 Ocak 1863'te Maarif nâzırı oldu. Aynı yılın 24 Şubatında Bursa mutasarrıflığına, 12 Temmuz 1864'te Meclis-i Vâlâ âzâlığına tayininin ardından 10 Eylül'de mâbeyine memur ve 27 Ekim'de Meclis-i Vâlâ'ya üye oldu. 1865 yılında Maarif nâzırlığı, Meclis-i Vâlâ üyeliği ve Kastamonu mutasarrıflığı görevlerinde bulundu. 20

Nevres Paşa

Şubat 1866'da tekrar mâbeyne döndüyse de 30 Ekim'de kendisine ikinci defa başmâbeyincilik verildi. 8 Mayıs 1867'de Meclis-i Vâlâ üyeliğine tayin edildi, ancak 26 Mart 1868'de yine mâbeyne alındı. Bir yıl sonra Hidiv İsmâil Paşa'nın kızının düğününe hediye götürmek üzere Mısır'a gönderildi. 5 Kasım 1869'da mâbeyinden çıkarıldıktan sonra 26 Mayıs 1870'te tekrar başmâbeyinci oldu. Karaciğer rahatsızlığı sebebiyle 2 Ağustos 1871'de bu görevden istifa etti. 23 Kasım 1872'de tedavi için Viyana'ya gitti ve 12 Şevval 1289 (13 Aralık 1872) tarihinde orada vefat etti. Cenazesi, vasiyeti üzerine İstanbul'a getirilerek Kanlıca İskelesi yakınındaki mescidin hazînesine defnedildi. Mehmed Süreyyâ ve Mehmet Zeki Pakalın'ın onun Nis'te öldüğüne dair ifadeleri doğru değildir. Muallım Feyzi Efendi vefatına, "Feyziyâ bir daha doldur kadeh-i târihi / Nûş kıldı ecelin câmını Nevres Paşa, 1289" beytiyle tarih düştürmüştür.

Hayatı görev yoğunluğu içinde geçen Nevres Paşa birinci rütbede Mecîdî ile bir ve ikinci rütbede Osmânî nişanlarının yanı sıra yurt dışından da çeşitli nişanlar almış, Abdülaziz tarafından sadrazam yapılmışsa da göreve başlamadan tayin emri geri alındığından sadârete geçememiştir. Maliye nâzırlığı döneminde kâime denilen kâğıt paraları altınla değiştirmiş, tütüne vergi koymuş ve posta pulunu ihdas etmiştir. Nevres Paşa nüktedan kişiliğinin yanında şairliğiyle de tanınmış, güfteleri Nikogos Ağa, Tanbûrî Ali Efendi, Bimen Şen ve Sadî Hoşses gibi müsikîşinaslarca bestelenmiştir. Ancak onun en önemli özelliklerinden biri müsikîşinaslığıdır. İlk müsikî bilgilerini ve keman çalmayı kayınpeyderi bestekâr Kemânî Rızâ Efendi'den aldıktan sonra kendini yetiştirmiş, fakat resmî işlerinin yoğunluğu sebebiyle müsikîyle fazla uğraşamamıştır. Günümüze ulaşan, "Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş" mısraıyla başlayan şehnaz, "Hasretle bu şeb gâh uyudum gâhı uyandım" mısraıyla başlayan uşşak müstezad divanlarıyla, "Gözden cemâlin çün ırağ oldu" (bazı eserlerde Sermüezzîn Rifat Bey adına kayıtlıdır) mısraıyla başlayan muhayyer şarkısı onun bestekârlıktaki başarısının göstergeleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevdet, *Tezâkir*, II, 153, 260; Lütfî, *Târih*, X, 29-30, 37, 43, 56, 76, 82, 86, 100, 122, 131, 132, 141, 186; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (haz. Orhan Hülagü v.dğr.), İstanbul 1998, IV/2, s. 183; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1185-1188, 2254-2256; a.mlf., *Son Sadrazamlar*, I, 52, 169, 215-218; Mehmet Zeki Pakalın, *Tanzî-*

mat Maliye Nazırları, İstanbul, ts. (Kanaat Kitabevi), I, 199-212; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 284; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 156; Abdurrahman Şeref, "Fuad Paşa Konağı Nasıl Maliye Dairesi Oldu", *TOEM*, III (1326/1328), s. 131; Öztuna, *BTMA*, II, 113-114.

NURİ ÖZCAN

NEVRUZ

(نوروز)

Bazı toplumlarda
21 Mart'ta kutlanan
yılbaşı bayramı.

Farsça'da "yeni gün" anlamına gelen *nevrûz*, 21 Mart'ta Orta Asya'dan Ortadoğu'ya ve Balkanlar'a kadar geniş bir coğrafyada yaşayan halklar tarafından kutlanmaktadır. Antik dönemlerden itibaren çeşitli halklar, tarımsal faaliyetlerin ortaya çıktığı baharın başlangıcında ve hasat mevsiminde kutlamalar yapmıştır. Meselâ Eski Bâbil'de Akitu festivali denilen kutlamalar yılın ilk ayı sayılan nisanın ilk on iki gününe tekabül ederdi. İbrânîler ise birinci, altıncı, yedinci ve dokuzuncu ayların ilk günlerini yeni yıl günü olarak kutlardı (Fohrer, s. 382). İsrâilîoğulları'nın, kökeni Ken'ânîler'e kadar uzanan yedi günlük Fısıh (Mayasız Ekmek) bayramı da yılın ilk ayında arpa hasadına denk düşerdi (Bright, s. 164). Tarımsal faaliyetlerin sonunu ifade eden ve Zagnug (Akıti) diye adlandırılan hasat bayramı Sumerler'ce de kutlanırdı (ER, X, 419).

Nevruz kutlamalarının nerede ve ne zaman başladığı bilinmese de (Rizvi-Pant, LXXXVIII/2 [2004], s. 53) bu kutlamalara dair en erken referanslara İran kaynaklarında rastlanmaktadır. İran'da Zerdüşť öncesi dönemlerden itibaren hasat kutlamalarını ifade eden Mihrican ile (Mehrecan) bahar kutlamalarını ifade eden Nevruz'un var olduğu konusunda çeşitli bilgiler bulunmaktadır (ER, X, 341). Buna dair delillere Ahamenîler devrine ait (m.ö. 559-330) kabartmalarda rastlanır. Bu döneme ait saray duvarlarında bulunan temsili resimler büyük ihtimalle Nevruz kutlamalarında krala yapılan yıllık hediye takdimini temsil etmektedir (Eliade, I, 320; Boyce, s. 57). İran'da güneş takviminin ilk ayı olan ferverdînin ilk gününde güneş koç burcunda iken bahardaki gündüz-gece eşitliği zamanında kutlanmaya başlanan Nevruz, geleneksel İran düşüncesinde efsanevi İran kralı Cemşid'le veya Zerdüşť'le ilişkilendirilir. Başta *Şahnâme* yazarı Firdevsî olmak üzere birçok kişiden gelen rivayetlere göre

Nevruz, Cemşid'in ifritlerce çekilen ilâhî saltanat arabasıyla göklere yükselmesi anısına kutlanmaktadır. Bu ifritleri Cemşid'in yakaladığına ve insanların hizmetine verdiğine inanılır (ER, X, 341). Bir başka geleneğe göre ise Zerdüşť, eskiden beri ateşin kutsiyeti anısına kutlanan bahar bayramını Nevruz şeklinde düzenlemiştir (Boyce, s. 34).

İslâm öncesi İran geleneğinde Nevruz hem millî hem dinî karakterde bir bayramdı. İranlılar, Nevruz'u mitolojik kralları Keyûmers ve Cemşid'in tahta oturuş günü, yeni kahraman Feridun'un, Cemşid'in iki kızını esir alan dev Azdahak'ı (Dahhâk) öldürdüğü gün olarak kutlamışlardır (Widengren, s. 60 vd.; Eliade, I, 320). Eski İran'da Nevruz aynı zamanda genelde tabiatın, özelde ise ateşin yaratılışıyla ilgili dinî bir bayramdı. Dolayısıyla Mecûsîlik'te Nevruz ateşin efendisi Aşa Vahişt'a'ya atfedilmiştir. Nevruz'da, sonbaharla birlikte yeryüzünden ayrılan bitkilerin ve suların koruyucusu ilâhî varlık Rapitvin'in ilkbaharda yeniden yeryüzüne dönüşü de kutlanmaktadır (ER, X, 341). Bundan başka İran geleneğinde Nevruz günü "fereveşiler" (ölü kişilerin ruhları) inancıyla da irtibatlı görülür. Buna göre 20 Mart'ta dünyaya dağılan fereveşiler bugünün sonunda yeryüzünden çekilmektedir (Boyce, s. 72-73). Bu bağlamda Nevruz eskiye ya da eski yıla ait kötülüklerin, uğursuzlukların ve kıtlığın sona erdiği, yeni bir sevinç, umut ve bereketin başladığı gün olarak görülmektedir. Bu da bu bayramın İranlılar'ca dinî motiflerle bezenmiş tarımsal karakterli yeni yıl kutlaması olduğuna işaret etmektedir.

İran geleneğinde Nevruz'la ilgili çeşitli kutlamalar dikkati çekmektedir. Bunlardan rahipler Nevruz'u Âzer ayının 1-6'sında, halk Nevruz'u Ferverdî'nin 1-6'sında kutlardı. Sâsânîler döneminde 1-6 Ferverdî'nin (21-26 Mart) rastlayan Nevruz kutlamalarının yeni yılın ilk gününe denk düşen birinci gününe "Nevrûz-i küçek" (küçük Nevruz) veya Nevrûz-ı âmmme, altıncı gününe ise "Nevrûz-i büzürg" (büyük Nevruz) ya da Nevrûz-i hâssa denilirdi. Nevrûz-i hâssa Zerdüşť'un doğum günü olarak da kutlanırdı (Boyce, s. 180; Taqizadeh, IX [1938], s. 607-608; ERE, V, 872).

Bugün az sayıda da olsa İran'da varlığını devam ettiren Mecûsîler'le (Gabarlar) Hindistan'daki Parsîler Nevruz (Cemşid-i Nevruz) kutlamalarını sürdürmektedirler. Mecûsîler'in 21 Mart'ta başlayan Nevruz bayramı yaklaşık iki hafta devam etmektedir. Yazdîler ise bu kutlamayı temmuz

sonunda yapmaktadır (Boyce, s. 221). Nevruz kutlamalarına Sâbîî geleneğinde de rastlanmaktadır. Sâbîîler, kendi takvimlerine göre Kam Davla'nın ikinci gününde bir tür yeni yıl bayramı olarak kutladıkları Dihba Rabba'yı Nevruz Rabba (büyük Nevruz) olarak da adlandıırırlar (Gündüz, *Sâbîîler*, s. 166).

Ortaçağ'dan itibaren çeşitli Türk boylarınca tabiatın yeniden uyanışı ve tarımsal faaliyetlerin başlangıcı vesilesiyle düzenlenen 21 Mart bahar kutlamaları Nevruz olarak adlandırılmıştır. Aynı tarih bazı Türk boylarınca kullanılan takvimlerde yılbaşını temsil etmektedir. Nitekim gerek güneşe göre düzenlenen on iki hayvanlı Türk takviminin, gerekse Sultan Melikşah'ın Celâlüddeve lakabına atfen kullanılan Celâfî takviminin başlangıcı (Nevrûz-ı sultânî) 21 Mart'tır (Genç, s. 17-18; Kafalı, s. 25). Çeşitli Türk boyları 21 Mart'taki yılbaşı bayramı için Nevruz kelimesinin farklı telaffuzlarını kullanmaktadır (Karaman, sy. 44 [1999], s. 39; Kazbekov, s. 4; Arnaut, sy. 4 [1995], s. 8-9; Şimşir, XL/469 [2002], s. 269).

21 Mart Nevruz şenlikleri gerek Asya Türk boylarında gerekse Selçuklu ve Osmanlı Türkleri'nde büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Selçuklular'da Nevruz resmî bayramdı (Korkmaz, sy. 8 [1999], s. 253). Os-

Nevruz ile ilgili şiirlerin okunduğu eğlence meclisini tasvir eden minyatürü bir sayfa (İÜ Ktp., FY, nr. 1422)

